

Profesor
dr MOMIR STOJKOVIĆ

Uspešna primena Marksovog dijalektičkog metoda u analizi savremenih procesa u svetskoj zajednici

General-major dr Mićo Čušić: „Antikolonijalna revolucija, nesvrstanost i bezbednost“

Krajem prošle godine u izdanju Vojnoizdavačkog zavoda Beograd, Biblioteka »Savremena vojna misao«, objavljena je knjiga general-majora dr Miće Čušića pod naslovom »Antikolonijalna revolucija, nesvrstanost i bezbednost«. Ova značajna studija je dobitnik nagrade »22. decembar« iz oblasti društvenih nauka za 1984. godinu, a rezultat je višegodišnjih istraživanja generala Čušića, koji marksističkim, dijalektičkim metodom, na teorijski i sintetički način pristupa proučavanju antikolonijalnih revolucija, a nesvrstanost i bezbednost novonastalih država u međunarodnoj zajednici posmatra kao nastavak i obezbeđenje rezultata tih revolucija.

1. U jugoslovenskoj literaturi društvenih nauka ima dosta značajnih radova o politici i pokretu nesvrstanosti u međunarodnim odnosima,¹ ali i veoma malo onih u kojima se analizira proces dekolonizacije, u kojima se neposredno ili posredno obrađuju antikolonijalne revolucije, odnosno — kako ih Čušić definiše — revolucionarni preobražaji ostvareni kroz »buran i intenzivan proces nacionalne i socijalne emancipacije naroda« u procesu dekolonizacije.²

¹ Pored studije E. Kardelja *Istorijski koreni nesvrstavanja*, tu su i radovi: Leo Matesa, Ranka Petkovića, Bojane Tadić, Miljana Komatine i drugih autora.

² To su radovi o ekonomskom položaju zemalja u razvoju, pre svega, Janeza Stanovnika, *Socijalistički elementi u ekonomskom razvoju nerazvijenih zemalja*; D. Čalića, *Ekonomska uvjetovanost borbe kolonijalnih i nerazvijenih naroda za svoju samostalnost i društveni progres*; A. Božovića, *Kolonijalizam i neokolonijalizam*; i neki drugi radovi.

Ovaj proces se naziva i revolucijama nezavisnosti, koje su u relativno kratkom periodu razvoja društva, posle drugog svetskog rata, dovele do nastanka preko devedeset nezavisnih država — subjekata, kreatora i nosilaca politike i pokreta nesvrstanosti. Njihova nezavisnost i bezbednost još uvek je izložena stalnim opasnostima koje su posledica kako njihove nerazvijenosti (kolonijalne prošlosti), tako i savremenih neokolonijalnih i imperijalističkih nastupa velikih sila i razvijenih kapitalističkih zemalja, pre svega Sjedinjenih Američkih Država.

2. U ovoj studiji su *u centru istraživanja tri međusobno zavisne pojave od najvećeg značaja* za savremene međunarodne odnose: (1) *antikolonijalne revolucije* koje su imale socijalni, a u nekim slučajevima i socijalistički karakter, a dovele su do značajnih promena na nacionalnom i međunarodnom planu, jer su značile emancipaciju naroda sticanjem političke nezavisnosti (ostvarivanje prava naroda na samoopredeljenje) i promene u odnosima snaga na međunarodnom planu, a predstavljale su i ishodište politike i pokreta nezavisnosti i nesvrstanosti u međunarodnim odnosima posle drugog svetskog rata; (2) *nesvrstanost* kao spoljopolitička orijentacija novonastalih država i njihovih političkih pokreta koja je onemogućila posle drugog svetskog rata započeti proces bipolarizacije međunarodnih odnosa na osnovu podela sveta na interesne sfere dve supersile; (3) *bezbednost* ovih i drugih zemalja koja se ostvaruje, pre svega, nezavisnošću i nesvrstanošću u međunarodnim odnosima, a koja je suprotstavljena politici sile i neravnopravnosti, ostacima kolonijalizma, neokolonijalizmu i svim oblicima hegemonizma i imperijalizma, posebno onim koji se najizrazitije ispoljavaju u savremenim protivrečnostima između razvijenih i nerazvijenih zemalja. Tu se misli, pre svega, na one zemlje koje su nosioci naučno-tehničkog progressa i tehnološkog kolonijalizma i na one koje političku nezavisnost i bezbednost ne mogu da učvrste upravo zbog nerazvijenosti i ekonomske zavisnosti (neokolonijalizma).

General Čušić je, kako u predgovoru studije ističe Nikola Pejnović, »generalnom analizom uzroka, uslova, činilaca i koncepcije došao do sintetičkih sudova i zaključaka od velike naučne i praktično-političke vrednosti«, jer »dubina i širina autorove analize obuhvata glavne i opšte zakonitosti relevantne za sve zemlje i regione sveta, uz posebno isticanje onih varijanti i specifičnosti koje, i same za sebe, predstavljaju posebnost od šireg aktuelnog ili istorijskog značaja«. Autor je na kritički način koristio izvore i raznovrsnu literaturu od interesa za predmet razmatranja ove studije, posebno

jugoslovensku i anglosaksonsku, a u manjem obimu i francusku, sovjetsku i literaturu iz nekih zemalja u razvoju.

Preciznom analizom naše literature i jugoslovenskih spoljnopolitičkih aktivnosti, autor je u radu izložio jugoslovenska teorijska shvatanja o tri međusobno zavisne pojave koje su bitni elementi njegove studije, a analizom pitanja o bezbednosti nesvrstanih zemalja posebno ukazao na vojno-političke aspekte nesvrstanosti i bezbednosti.

Autor je utvrdio saglasnost većine marksističkih autora o tome »da je nacionalnooslobodilačka borba kao politički pokret kolonijalnih naroda bila istovremeno i antikolonijalna, odnosno antiimperijalistička revolucija sa socijalnim sadržajem«, kao i da je »prodor socijalizma uticao i na revolucionarni sadržaj tih pokreta, odnosno da je doprineo da oni prerastu u antiimperijalističku revoluciju koja ima i socijalni sadržaj«. Međutim, on ističe da do sada nije dat potpun odgovor na pitanje »kakav je uticaj nacionalnooslobodilačkih pokreta i antikolonijalne revolucije, odnosno procesa dekolonizacije, na promene u svetskoj zajednici u celini, a posebno na nove prodore socijalizma«? U ovoj studiji autor se upravo bavi analizom uticaja antikolonijalnih revolucija na promene u međunarodnoj zajednici, jer istražuje društveno-ekonomsku uslovljenost procesa dekolonizacije, razvoj samog tog procesa i njegov uticaj na promene u svetskoj zajednici, posvećujući posebnu pažnju analizi neokolonijalizma.

3. *Istorijsku nužnost procesa dekolonizacije* autor dokazuje analizom formiranja nacionalne svesti i nužnosti nacionalne emancipacije kolonijalnih naroda, neminovnosti otpora klasnoj i nacionalnoj eksploataciji, revolucionarnog razvoja proizvodnih snaga, promena u kapitalističkom društvu i socijalističkog preobražaja.

Kolonizacija je, kako pokazuje autor, otvorila proces raspadanja plemenskih zajednica. U etničkom pogledu stanovništvo budućih kolonija u fazi kolonijalnih osvajanja nalazilo se »u gotovo svim oblicima etničkih zajednica koje se javljaju... pre kapitalizma«. U onim zemljama koje su bile u feudalnom društvenom uređenju, »plemena kao etničke grupe već (su) doživele zakonitu transformaciju i bile konstituisane narodne zajednice«, dok su u ostalim zemljama »plemenske zajednice bile osnovne društvene grupe i glavni oblik društvenog uređenja«. Kolonijalizam je ostvarujući podelu rada svojstvenu kapitalističkom društvu, teritorijalno povezivao društvene grupe koje do tada nisu imale skoro nikakve kontakte i na taj način »omogućio da etnički, jezički i kulturno srodne socijalne zajednice postepeno dobiju sva nacionalna obeležja«, odnosno da se nacionalna osećanja i svest sve više bude.

Proces stvaranja nacija i njihova borba za nacionalni suverenitet i nezavisnost u zemljama Azije, Afrike, Australije i Amerike »nužan je i zakonit nastavak političkog konstituisanja nacionalnih zajednica u samostalne države koje je u Evropi završeno u devetnaestom veku«. Međutim, »specifičnost savremenih procesa konstituisanja nacionalnih zajednica ... nije ni u težnji za nacionalnim jedinstvom, niti u nacionalnooslobodilačkoj borbi kao formi kroz koju je sprovedena, već u njihovoj antiimperijalističkoj usmerenosti, povezanosti sa socijalističkim preobražajem sveta i u društvenim snagama koje su bile nosioci nacionalne emancipacije«. ³ Pri tom, nacionalna buržoazija nije glavni nosilac borbe za stvaranje nacionalnih država, iako se često uključuje u tu borbu. Subjekti borbe za nacionalno oslobođenje, više ili manje, sve su društvene klase i slojevi, što je i omogućilo da se formiraju *narodni pokreti* kao najmasovniji organizovani oblici objedinjavanja najširih slojeva stanovništva u borbi za nacionalnu nezavisnost i kao višeklasne političke organizacije sa koalicionim rukovodstvima koja predstavljaju sve slojeve stanovništva.

Neminovnost otpora klasnoj i nacionalnoj eksploataciji proizlazila je iz nužnosti suprotstavljanja daljem osiromašnju i proletarizaciji stanovništva, posebno seljaštva, prevazilaženja dualističkog karaktera privrede, očuvanja sopstvenih civilizacijskih vrednosti nasuprot kulturnom kolonijalizmu metropola, afirmisanja nacionalnih interesa i nezavisnosti. Valja napomenuti da se ta eksploatacija odvijala, pre svega, putem eksploatacije prirodnih bogatstava i jeftine radne snage, uspostavljanjem monopolskog položaja na tržištima kolonija za plasman industrijskih proizvoda metropole, sprečavanjem konkurenata koji bi u bilo kom pogledu ugrožavali interese metropole, stvaranjem povoljnih izvora kapitala i njegovim oplođavanjem.

Revolucionarni razvoj proizvodnih snaga koji se ispoljavao rastom industrijske proizvodnje i otkrivanjem novih izvora energije, kao i razvitkom radničke klase, delimično je zahvatio i kolonijalna područja, jer su metropole »da bi mogle vršiti svestranu eksploataciju« kolonija razvijale moderne oblike proizvodnje i osposobljavale radnu snagu, razvijajući tako moderni sektor proizvodnje koji je imao sva obeležja kapitalističkog privređivanja i radničku klasu u kolonijama koja je stičući kvalifikacije, kulturno i politički se obrazovala i razvijala svoju revolucionarnu svest. Iako veoma malobrojna, radnička klasa u kolonijama se nalazila grupisana u velikim preduzećima, u ključnim privrednim granama, u privrednim, admi-

³ Vidi str. 19.

nistrativno-političkim i drugim centrima, što je omogućilo proces njenog organizovanja. Protivrečnost koja se javila između ovog relativno modernog kapitalističkog sektora privrede i onog naturalnog sve se više zaoštravala i nije se mogla rešavati »u okviru postojećih kolonijalnih odnosa«.

Promene u kapitalističkom društvu — metropolama — koje su dovele do državnog kapitalizma, takođe su uticale na proces dekolonizacije, jer izvoz privatnog kapitala nije više mogao imati onu ulogu u svetskom imperijalističkom sistemu koju je imao u periodu imperijalizma do prvog svetskog rata. Bez uvoza kapitala nema ni privrednog razvoja u kolonijama, a time ni mogućnosti njihove »vestrane eksploatacije.. »Državnokapitalističke mere u privredi metropola dovele su do nepomirljive protivrečnosti u odnosima između nosilaca privredne aktivnosti iz metropola i potreba ekonomskog razvoja kolonija. Kapital se počeo kretati obrnutim smerom — iz kolonija metropole... metropole pokušavaju bar delimično ublažiti ovu protivrečnost orijentišući se na međunarodno javno finansiranje, odnosno na izvor državnog kapitala ili kapitala državnih firmi... Tako se stvara novi odnos između metropola i kolonija koji jača poziciju državnog kapitala iz metropola u privredi kolonija, ali ujedno uvodi i nove državnokapitalističke odnose u kolonije«,⁴ što još više pokazuje neodrživost kolonijalnog sistema i ubrzava njegov krah. Dok su se državnokapitalističke mere u metropolama mogle pravdati očuvanjem nacionalnih interesa, zaštitom sistema i klasnih interesa buržoazije, a u izvesnoj meri i radničke klase, u kolonijama se to nije moglo, jer je bilo jasno da se radi o interesima metropola a ne naroda u kolonijama čiji su nacionalni interesi novim merama još više ugroženi. Put za njihovo razrešavanje video se isključivo u procesu dekolonizacije.

Socijalistički preobražaji su takođe imali veliki uticaj na proces dekolonizacije, a u mnogim slučajevima socijalističke i antikolonijalne revolucije su se prožimale. Oktobarska revolucija bila je istovremeno i borba za nacionalno oslobođenje naroda koji su bili pod kolonijalnom vlašću carske Rusije. Upravo pod uticajem promena koje su nastale u prvom svetskom ratu i oktobarskoj revoluciji antikolonijalni i nacionalnooslobodilački pokreti počeli su se razvijati mnogo brže nego do tada, inspirisani, povezani ili uslovljeni socijalističkim revolucionarnim pokretima. To je posebno značajno za revolucionarne borbe u Kini čija je socijalistička revolucija, ta-

⁴ Vidi str. 45.

kođe, imala veliki uticaj na proces dekolonizacije u Aziji posle drugog svetskog rata, o čemu je posebno reljefno pisao Nehru u knjizi »Otkriće Indije«.

Kao neposredne uzroke procesa dekolonizacije posle drugog svetskog rata autor navodi i analizira: uticaj drugog svetskog rata, činjenicu međunarodnog priznanja i afirmacije prava naroda na samoopredeljenje, isprljenost zapadnoevropskih imperijalističkih sila i njihov drugorazredni značaj u odnosu na dve supersile, antagonističke suprotnosti između imperijalističkih sila koje su imale bitan uticaj, delatnost Organizacije ujedinjenih nacija i pokreta nesvrstanosti — nazivajući ih uzrocima univerzalnog značaja za proces dekolonizacije. Za razliku od njih, on analizira i posebne uzroke dekolonizacije u pojedinim područjima sveta, među kojima navodi oružane narodnooslobodilačke borbe naroda Azije (socijalističku revoluciju u Kini i proces dekolonizacije u drugim azijskim zemljama) i promenjenu politiku kolonijalnih sila u Africi, kao i delovanje Organizacije afričkog jedinstva.

4. Analizirajući *proces dekolonizacije* autor mu pristupa razmatranjem odnosa imperijalizma i kolonijalizma, uticaja i karaktera prvog svetskog rata, kolonijalne politike između dva svetska rata, kao i pokušaja održavanja kolonijalnih odnosa posle drugog svetskog rata uz upotrebu oružane sile od strane svih metropola, izuzimajući Veliku Britaniju. Ona pokušava da svoje kolonije održi modifikacijom kolonijalnih odnosa — formiranjem Britanske zajednice naroda (Komonvelta), što je u nekim slučajevima pokušala i Francuska (stvaranjem Francuske Unije).

Posebnu pažnju autor je posvetio uticaju Ujedinjenih nacija na proces dekolonizacije i odnosu Sjedinjenih Američkih Država prema procesu dekolonizacije. Analizom istorijskog razvoja američke spoljne politike, od vremena nastanka Monroove doktrine, preko politike »otvorenih vrata« radi ekonomske ekspanzije (dolarske diplomatije), do afirmacije imperijalističke politike u svetskim razmerama, autor je utvrdio da: »Stav Sjedinjenih Američkih Država prema kolonijalnom pitanju, uslovljen njihovim interesima, uslovio je i njihov odnos prema procesu dekolonizacije posle drugog svetskog rata«, ⁵ jer njihovi interesi ne samo da se nisu poklapali sa interesima zapadnoevropskih kolonijalnih sila već su bili i suprotni. One su, zato, postepeno napuštajući politiku otvorenih vrata, povele politiku zadobijanja pune slobode za svoju penetraciju na kolonijalnim područjima.

⁵ Vidi str. 97.

Zato su im SAD, posle sticanja nezavisnosti kolonija, odmah nudile »svoje« dobro usluge«. Autor zaključuje da one nisu usporavale proces dekolonizacije ali su nastojale da »preživeli kolonijalizam zamene neokolonijalizmom«, da — kako ističu američki autori — popune vakuum koji nastaje povlačenjem metropola. U tome su umnogome i uspele, jer u savremenim međunarodnim odnosima na relaciji razvijenih i nerazvijenih zemalja imaju dominantnu neokolonijalnu poziciju i politiku.

Analizirajući uticaj procesa dekolonizacije na promene u međunarodnoj zajednici autor utvrđuje promene u strukturi ove zajednice nastale sticanjem političke nezavisnosti kolonijalnih naroda. On, pri tom, ukazuje na specifične puteve borbe za ekonomski i društveni napredak kojima se, najčešće, odbacuje kapitalizam kao sistem, jer ih je kroz kolonijalizam i doveo do svestrane zaostalosti. Ti putevi razvoja polaze od njihovih saznanja da unutrašnji društveni razvoj ne može obezbediti brz ekonomski razvoj niti klasičnim kapitalističkim razvojem, niti održavanjem neokolonijalnih odnosa sa razvijenim delom sveta. Iz takvih saznanja proizlazi i njihovo neprihvatanje neokolonijalističke zavisnosti u savremenim uslovima. Zbog toga se javila potreba za državnim regulisanjem ekonomskog i opšteg društvenog razvoja ovih zemalja i nužnost razvojne orijentacije ka socijalizmu, jer njihova socijalna struktura predstavlja objektivnu pretpostavku za socijalističku orijentaciju. Pri tome, autor ima na umu i značajan uticaj spoljnih činilaca — opštih trendova u razvoju socijalizma kao svetskog procesa.

5. Posebno značajan deo ove studije je *analiza neokolonijalizma* kao posredne forme dominacije nad zemljama u razvoju, jer »razvijene zemlje pro forma priznaju suverenitet i teritorijalni integritet novooslobođenih država, a de facto nastoje da obezbede svoju dominaciju nad tim zemljama«. ⁶ Na početku autor naglašava slabost definicije neokolonijalizma kao odnosa koji je nastao »između bivših imperijalističkih sila koje su ranije vladale kolonijama i novonastalih država koje su ranije bile kolonije tih sila, i to prvenstveno, a najčešće i isključivo, u oblasti ekonomskih odnosa«. ⁷ Slabosti ovakvog određenja neokolonijalizma su, prema autorovom mišljenju, u tome što se: *prvo*, on svodi na odnose imperijalističkih sila i njihovih bivših metropola, iako zemlje koje nisu posedovale kolonije (SAD) ili su ih posedovale u prošlosti (Nemačka do prvog svetskog rata) uspostavljaju neokolonijalne odnose ne samo sa bivšim kolo-

⁶ Vidi str. 117.

⁷ Isto.

nijama već i onim zemljama koje nisu bile kolonije (Tajland); *drugo*, neokolonijalni odnosi se ne mogu svoditi samo na sferu ekonomskih odnosa koji su »samo jedna oblast preko koje je moguće nametnuti dominaciju razvijenih i jakih nerazvijenim i slabim«⁸ zemljama; *treće*, zanemaruje se činjenica da su nerazvijene zemlje »pravno suverene države«, da su ravnopravni subjekti međunarodnih odnosa da su i imperijalističke sile priznale njihovu suverenost i teritorijalni integritet, »pa zbog toga neokolonijalistički odnosi ne mogu biti neposredna dominacija«, već posredna i prikrivena; *četvrto*, zanemaruje se činjenica da neokolonijalistički odnosi nisu »originalan proizvod savremenih procesa« dekolonizacije »već da takvi odnosi postoje mnogo duže, da je njihova kolevka američki kontinent, da su SAD prvi protagonista neokolonijalističkih odnosa i da je još i danas njegovo glavno uporište Južna i Srednja Amerika, tj. da odnosi SAD i zemalja tog područja predstavljaju egzemplaran oblik neokolonijalizma«⁹; *peto*, zanemaruje se prilagođavanje imperijalističke i hegemonističke politike novim uslovima u kojima neokolonijalni odnosi »postaju predominantan oblik odnosa visokorazvijenih sila prema slabijim partnerima u svim sferama međunarodnih odnosa«.¹⁰

Autorova definicija (određenje) neokolonijalizma glasi: »Pod neokolonijalizmom podrazumevamo odnose kroz koje se uspostavlja posredna dominacija razvijenih zemalja, koje vode imperijalističku i hegemonističku politiku nad zemljama u razvoju. Neokolonijalistički odnosi se uspostavljaju kroz sve sfere međunarodnih odnosa (politika, ekonomija, pravo, kultura, nauka, vojska, socijalni odnosi) i predstavljaju predominantan oblik odnosa između razvijenih zemalja, koje vode imperijalističku i hegemonističku politiku, i zemalja u razvoju... Neokolonijalistički odnosi se javljaju, pre svega, na ruševinama starog kolonijalnog sistema najpre na tlu Amerike između SAD i zemalja Latinske Amerike, a kasnije, dezintegracijom kolonijalnog sistema, i između drugih razvijenih zemalja i svih zemalja u razvoju Azije, Afrike, Latinske Amerike, pa i Evrope«.¹¹

Autor je dalje analizirao razlike između klasičnog kolonijalizma i neokolonijalizma, uslove koji omogućavaju neokolonijalističke odnose i forme neokolonijalizma. Kolonijalizam je osnovni uzrok privredne nerazvijenosti zemalja u razvoju, a karakteristike njihove privredne strukture se ispoljavaju putem dualističke i monokulturne

⁸ Vidi str. 118.

⁹ Isto.

¹⁰ Vidi str. 119.

¹¹ Isto.

privrede, demografskog debalansa, niskog nacionalnog dohotka i njegove nepovoljne unutrašnje raspodele i nerazvijenosti industrije. Kao forma neokolonijalizma u sferi ekonomskih odnosa autor analizira neekvivalentnu razmenu, kretanje cena na svetskom tržištu, kretanje proizvodnje i razmene, ekonomske integracije, ekonomsku i tehničku pomoć, monetarne zone, prezaduženost zemalja u razvoju i otplatu dugova i nadnacionalne kompanije, na osnovu kojih pokazuje da je »stvoren čitav niz međusobno povezanih i zavisnih neokolonijalističkih odnosa između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, koji sve više zatvaraju okvire u kojima zemlje u razvoju mogu da razviju i osamostale svoju privredu, pa i društveno-političku fizionomiju«. ¹²

6. Drugi deo studije posvećen je *nesvrstanosti i bezbednosti* zemalja oslobođenih od kolonijalizma kojima one nastavljaju svoju antiimperijalističku revoluciju naroda. Nesvrstanost je, prema autorovom mišljenju, nastavak nacionalnooslobodilačke i antikolonijalne borbe za nezavisnost koja je prilagođena savremenim uslovima i odnosima u međunarodnoj zajednici, koja je novonastalim državama omogućila da »deluju kao aktivni subjekti svetske zajednice, nastojeći da u interesu svog opstanka izmene postojeće međunarodne odnose.«

Revolucionarnu suštinu nesvrstanosti autor vidi u njenom delovanju na progresivnom menjanju sveta i u promenama u odnosima snaga, kao i u ubrzavanju unutrašnjih društvenih promena stvaranjem međunarodnih uslova za nesmetan razvoj unutrašnjih društvenih procesa i borbu za ostvarivanje principa aktivne i miroljubive koegzistencije u međunarodnim odnosima, kao pretpostavku njihove primene na unutrašnjem planu (ostvarivanje prava naroda na samoopredeljenje u političkom i ekonomskom pogledu — slobodan izbor društveno-političkog sistema i suvereno raspolaganje nacionalnim privrednim bogatstvima i izvorima). On se kritički osvrće na neprihvatljivost stavova o nesvrstanosti koji se svode na suprotstavljanje blokovskoj politici i blokovskim grupacijama, kao i na pokušaje »da se nesvrstanost proglasi isključivo međunarodnim pokretom, politikom, doktrinom, dakle da joj se da obeležje međunarodne kategorije koja ne zadire u društvenu strukturu, ni odnose, jer prema tim tvrđenjima, ona nije ni u kakvom suštinskom odnosu sa bilo kojim od elemenata koji čine društvenu strukturu i odnose«. ¹³ U radu se pokazuje da je nesvrstanost najneposrednije uticala na promenu dru-

¹² Vidi str. 164.

¹³ Vidi str. 172.

štvenih odnosa koje je uspostavio kapitalizam u unutrašnjem društvenom razvitku, da su mnoge nesvrstane zemlje postigle značajan napredak u ostvarivanju ciljeva iz svojih programa socijalističkog preobražaja.

Revolucionarnost i povezanost nesvrstanosti sa klasnom borbom i socijalizmom kao svetskim procesom, autor vidi u tome što ona: stvara uslove za društvene promene i klasnu borbu bez mešanja spolja; podržava i pomaže sve progresivne i miroljubive pokrete; učestvuje u borbi za stvaranje novih odnosa u kojima se ostvaruju interesi eksploatisanih slojeva stanovništva; doprinosi prevazilaženju kapitalističkih odnosa proizvodnje; i utiče na menjanje političkih sistema njihovim prilagođavanjem sopstvenim interesima i progresivnim rešenjima. Posebna uloga nesvrstanosti ogleda se u borbi za ekonomsku nezavisnost, odnosno za novi međunarodni ekonomski poredak koji treba da dovede do promene kapital-odnosa na svetskom tržištu, do likvidiranja neravnopravnosti i eksploatacije nerazvijenih od strane razvijenih zemalja, odnosno do prevazilaženja neokolonijalizma.

7. Analizirajući *bezbednost nesvrstanih zemalja* u savremenim međunarodnim odnosima autor govori o uticaju politike sile i blokovskih grupacija na njihovu bezbednost, o geostrategijskom značaju teritorija nesvrstanih i drugih vanblokovskih zemalja, trci u naoružavanju i položaju nesvrstanih zemalja, odnosu ratnih sukoba i vojnih intervencija i bezbednosti nesvrstanih zemalja.

Primena sile kao bitna karakteristika međunarodnih odnosa ogleda se u njenoj sve izraženijoj učestalosti, raznovrsnosti ciljeva koji se primenom sile žele postići, raznovrsnosti oblika primene sile i sredstava kojima sila raspolaže.

Raznovrsnost ciljeva koji se žele postići primenom sile (borba protiv nacionalnooslobodilačkih i revolucionarnih pokreta, za očuvanje dominacije velikih sila, kao represivna snaga — snaga za intervencije protiv određene unutrašnje ili spoljne politike date zemlje) pokazuje da »više nije u prvom planu postizanje ekonomskih prednosti koje su bile predominantne u periodu kolonijalnih osvajanja«, već se kao neposredni cilj sve češće javlja »zauzimanje povoljnih strategijskih pozicija u odnosu na glavnog suparnika na globalnom planu«.

Raznovrsnost oblika primene sile ogleda se u značaju onih koji su vezani za prinudu i razaranje, za zastrašivanje, za vojne intervencije sa ograničenim ciljem, za pojedinačne akte nasilja (sabotaže, diverzije, terorizam) i za rat kao najradikalniji oblik primene sile.

Relativno mirni oblici primene sile su pregovori na neravnopravnoj osnovi kojima se nameću rešenja jačeg, sporazumevanje na račun trećih zemalja, psihološko-propagandno delovanje, subverzija i obaveštajno delovanje. Posebnu grupu čine oblici sile koji se primenjuju u međunarodnim ekonomskim odnosima (carine, režim plaćanja, sistem kvota i dozvola, zabrana uvoza i izvoza, damping, ekonomska i tehnička pomoć, zajmovi i slično), a koji čine osnovu neokolonijalističkih odnosa.

Raznovrsnost sredstava kojima sila raspolaže daje veliki izbor mogućnosti oblika primene sile radi ostvarivanja spoljnopolitičkih ciljeva država koje ta sredstva imaju. Sredstva sile se više ne svode na prinudu i razaranja, već se u funkciji primene sile koriste i sredstva komunikacija, materijalna i nematerijalna dobra kojima se raspolaže, specijalno obučeno ljudstvo izvan oružanih snaga i druge mere unutrašnje i spoljne politike.

Kao *osnovne karakteristike primene sile* u ovoj studiji se navode sledeće: a) primena proizlazi iz neposrednih ciljeva koji se žele ostvariti upotrebom sile; b) najčešće se nastoji obezbediti njen kolektivni karakter i nalaženje formalnopravnog opravdanja; c) primena sile najčešće postaje privilegija velikih sila; d) sredstva naoružanja stalno se usavršavaju na bazi nove tehnike i tehnologije, što vodi stalnoj trci u naoružavanju i rađa suprotnost upotrebi sile — apsurdnost njene upotrebe zbog katastrofalnosti, a time i nemogućnosti ostvarivanja racionalnog cilja; e) različitost pojavnih oblika primene politike sile među kojima su glavni specijalni rat, vojna intervencija i rat. Interesantna je i analiza hladnog rata kao posebnog oblika pretnje silom i detanta koji ne spada u oblike primene sile, ali je povezan sa njom, sa aktivnostima za njeno ograničavanje. Blokova politika je posle drugog svetskog rata »dominirajući vid ispoljavanja politike s pozicije sile«.

8. U pogledu *geostrategijskog značaja teritorija* vanblokovskih zemalja i njihove bezbednosti dr Čušić konstatuje da »međunarodnu situaciju... karakteriše relativna stabilnost rasporeda vojnih snaga i učvršćenje uverenja da su izabrana težišta njihovog eventualnog angažovanja... u skladu sa celokupnim međunarodnim odnosima«, kao i da su »uz ogromne potencijale strategijskog i drugih vrsta nuklearnog oružja, u svetu... formirana dva izrazita područja koncentracije vojnih snaga: evropsko i azijsko — dalekoistočno.«¹⁴ Za prvo područje je najbitniji odnos dve supersile i dva bloka, a za

¹⁴ Vidi str. 203.

drugo odnosi u trouglu tri velike sile (SAD, SSSR i Kina). Na oba područja veliki značaj ima i ekonomski potencijal industrijskih zemalja i njihovi vojni efekti, bez obzira da li ulaze ili ne u blokovske snage.

U najvažnije geostrategijske faktore, sa vojnog aspekta, autor ubraja međunarodne pomorske i vazdušne komunikacije, sirovinske baze značajne za snabdevanje u ratu i teritorije pojedinih nesvrstanih zemalja koje u vojnostrategijskim planovima velikih sila i blokova imaju poseban značaj. Pomorske komunikacije od najvažnijeg strategijskog značaja su Suecki kanal, Malezijski prolaz i Panamski kanal. Među područjima čije sirovine imaju strategijski značaj su Bliski istok, centralna i južna Afrika, Malajski arhipelag i severne zemlje Latinske Amerike. Teritorija kojima se u planovima supersila pridaje najveći značaj su oblast severne Afrike i Sredozemlja, prostor Malajskog arhipelaga i područje Latinske Amerike.

Trka u naoružavanju obuhvata razvoj i proizvodnju naoružanja i drugih sredstava za vođenje rata: nuklearna borbena sredstva, raketne sisteme, klasična sredstva, geofizička, nervno-paralitička, etnička i genetska oružja, bojne otrove, kosmička sredstva, razna goriva i eksplozive, elektronska sredstva i sredstva za protivelektronska dejstva i druga. Autor analizira raketne sisteme dve supersile i planove njihovog daljeg razvoja, kao i njihov odnos snaga u drugim oblastima oružja i sredstava za vođenje rata.

Razmatrajući *pitanje ratnih sukoba i vojnih intervencija* i njihov uticaj na bezbednost nesvrstanih zemalja autor ukazuje na dve glavne grupe sukoba: one koji su posledica nerešenih pitanja iz prošlosti; i one koji nastaju zbog mešanja velikih sila u odnose među državama koje ulaze u ratne sukobe, koje postaju redovni pratilac sukoba. U prvoj grupi mešanje velikih sila je najčešće posredno, dok u drugoj ima elemenata i posrednog i neposrednog mešanja. Pretpostavke otpočinjanja ratnih dejstava su: opredeljenje da se silom razreši postojeći sukob u odnosima sa nekom susednom zemljom i procena da postoje objektivne i subjektivne slabosti u zemlji sa kojom se ulazi u sukob.

U razmatranju svih prethodnih pitanja autor je analizirao i aktivnost pokreta nesvrstanosti u borbi protiv politike pretnje i upotrebe sile, za razoružanje i mirno rešavanje međunarodnih sporova.

9. Ukazujući na *sistem kolektivne bezbednosti* Ujedinjenih nacija, na multilateralne i bilateralne vojno-političke saveze i na shvaćanja (teorije) o ograničenom suverenitetu, autor razmatra odnos nesvrstanosti i bezbednosti, aktivnost pokreta nesvrstanosti na razvoju

međunarodne saradnje i očuvanju i unapređenju međunarodne bezbednosti svih i posebno nesvrstanih zemalja.

Na osnovu razmatranja karaktera NATO zaključuje da članstvo u njemu »ne donosi mir i bezbednost« zemljama članicama, »već nesigurnost i neizvesnost koja je veća nego da su izvan takvog aranžmana«, a u pogledu oba vojno-politička saveza »da je cena savezništva, koje nudi zajednička odbrana... suviše skupa da bi bila prihvatljiva za nesvrstane zemlje koje žele očuvati svoju nezavisnost, suverenitet i teritorijalni integritet.«¹⁵

Među multilateralnim i bilateralnim sporazumima koje neke velike sile zaključuju sa nesvrstanim zemljama posebno se ukazuje na one ugovorne odnose koji se tiču odbrane, a među kojima su najvažnije odredbe o držanju stranih vojnih baza na teritoriji nesvrstanih zemalja, primanju vojne pomoći, školovanju vojnih kadrova u vojnim akademijama velikih sila, boravku vojnih instruktorskih misija velikih sila u armijama nesvrstanih zemalja.

U pogledu iskustava vanblokovskih zemalja u razvijanju savezništva u ratovima vođenim posle drugog svetskog rata pokazano je da su ti odnosi najčešće imali neravnopravan karakter, da su značili uspostavljanje odnosa dominacije i hegemonije velikih sila nad vanblokovskim zemljama, da su zloupotrebljavani i da su takva »savezništva neprihvatljiva«, jer su uglavnom imala negativna iskustva. Po pravilu, »ova savezništva donose zemljama koje u njih stupaju gori položaj u odnosu na veliku silu nego što ga imaju i same članice blokovskih grupacija«. Neokolonijalni odnosi su se javljali u gotovo svim oblicima vojno-političkih saveza, među kojima su se posebno isticale vojne baze, intervencije oružanom silom i vojni udari.

Nezavisnost nesvrstanih zemalja ugrožena je kako zbog imperijalističkih i hegemonističkih pozicija velikih sila, odnosno njihovih interesa tako i zbog značaja geostrategijskog prostora koje mnoge od njih zauzimaju. Njihova odbrana je pored aktivnosti u pokretu nesvrstanosti na unapređenju mira i bezbednosti, na demokratizaciji međunarodnih odnosa i borbi protiv politike sile, uslovljena i »posedovanjem odgovarajućih sredstava naoružanja i vojne opreme, što znači da ga one moraju nabavljati ako računaju na uspešnu odbranu, iako se i u ovoj oblasti javlja protivrečnost koju je gotovo nemoguće prevazići u savremenim uslovima«. Bezbednost nesvrstanih zemalja ispoljava se prvenstveno u njihovom statusu nesvrstanosti, a u njihovoj dosadašnjoj borbi za slobodu i nezavisnost sadr-

¹⁵ Vidi str. 251.

žane su moralne i političke potencije dalje borbe za unapređenje ekonomske, a time i političke nezavisnosti i bezbednosti.

10. U zaključku razmatranja o analiziranoj studiji general-majora dr Miće Čušića može se konstatovati da ona predstavlja naučnu analizu i sintezu od posebnog značaja za razumevanje ukupnih procesa razvoja novonastalih (nesvrstanih) država na unutrašnjem i međunarodnom planu, posebno s aspekta njihove borbe za nezavisnost i bezbednost u postojećim neravnopravnim međunarodnim ekonomskim i političkim odnosima i uslovima. Ujedno, ona je i svojevrsan vojno-politički priručnik o nesvrstanoj i bezbednosti nesvrstanih i drugih zemalja u razvoju i njihovom položaju i ulozi u savremenoj međunarodnoj zajednici.